

DOCTORATEN – DOCTORATES – DOCTORATS

De Marokkaanse familierechtelijke documenten: norm, realiteit en vertaalproblematiek*Abdalrahman Alsulaiman**Promotor: Caroline Janssen*

Vakgroep Talen en Culturen van het Nabije Oosten en Noord-Afrika, Universiteit Gent

Openbare verdediging: 9 juli 2009

1. Probleemstelling

De toename van internationale mobiliteit binnen een steeds globaliserender wereld enerzijds, en de aanwezigheid in België en Nederland van een groot aantal inwoners met Marokkaanse (en andere Arabische) achtergrond anderzijds, doen een druk administratief en juridisch verkeer tussen België (en Nederland) en Marokko ontstaan. Dat juridische verkeer wordt door het dubbelnationaliteitsstatuut van de zogenaamde Belgo-Marokkanen als maar complexer, omdat men daardoor vaak voor twee rechtssystemen huwt en uit de echt scheidt. De schriftelijke communicatie of het vertaalproces van de familierechtelijke documenten die betrekking hebben op het huwelijk, de ontbinding en de rechtsgevolgen daarvan, worden bemoeilijkt door de volgende vertaalproblemen: (a) het probleem van de rechtstaal van de bron- én van de doelttekst: (b) het probleem van het rechtssysteem van de bron- én van de doelttekst en (c) het probleem van de te volgen vertaalstrategieën. Het eerste vertaalprobleem is het gevolg van het ontbreken van adequate – d.w.z. op corpora gebaseerde – vertaalwoordenboeken en glossaria die de rechtstalen van minstens twee rechtssystemen opnemen. Het tweede vertaalprobleem is het gevolg van het gebrek aan kennis van het rechtssysteem van de bron- én van de doelttekst. Het derde vertaalprobleem is het gevolg van het gebrek aan adequate opleiding voor juridische vertalers.

Immers, de bedoeling van nagenoeg elke vertaling van een familierechtelijk document, is het functioneel gebruik ervan bij de juridische en gemeentelijke administratie van de doeltaal. De functionele bruikbaarheid van de vertaling is en blijft de verwachting van de belanghebbende klant, van de belangenbehartigende advocaat en van de gerechtelijke en gemeentelijke administratie. Het gebrek aan adequate oplossingen voor de geschetste problemen leidt onvermijdelijk tot vertaalfouten die de administratieve en gerechtelijke overheden de vertalingen van familierechtelijke documenten vaak als rechtsongeldig doen verklaren.

Bovendien wordt het vertaalproces verder gecompliceerd door het feit dat men in de Arabische wereld geen uniforme rechtsterminologie hanteert. Voor de overgrote meerderheid van de juridische begrippen uit het op de Shari'a gebaseerde familierecht, bestaat in de Arabische wereld een min of meer uniforme Arabische terminologie. Voor andere rechtsgebieden, vooral voor het procedurerecht, worden we met terminologische verschillen geconfronteerd die niet altijd intuïtief herkenbaar zijn. Het procedurerecht is relevant voor ons onderzoek in die zin dat elk conflict voortvloeiend uit het op de Shari'a gebaseerde familierecht, voor de familierechters (cfr. vrederechters) verbonden aan de rechtbanken van eerste aanleg, beslecht dient te worden, wat meteen het burgerlijk recht bij ons onderzoek betreft. Het burgerlijk recht en de procedures daarvan zijn, wat Marokko (en vele andere Arabische landen) betreft, op het Franse rechtstelsel gebaseerd. Dit betekent dat het Arabisch in Marokko benut wordt ter aanduiding van meerdere rechtssystemen, namelijk het islamitische (de Shari'a), het Franse (Le Code Civil) én het gewoonterecht. Kruisbestuiving op het gebied van terminologie is hierbij een evidentie die, naast andere evidenties die in deze studie werden behandeld, tot het ontstaan van terminologische verschillen met andere Arabische landen geleid hebben, die het vertaalproces bijkomend bemoeilijken.

2. Focus van het onderzoek

Onderhavig onderzoek wil een bijdrage vormen voor de aanpak van de geschetste problemen. Ten einde dat te verwezenlijken, hebben we de volgende onderzoeksvragen gesteld:

Wat zijn de ontwikkelingen binnen het Marokkaanse familierecht en welke zijn de belangrijkste terminologische en procedurele gevolgen hiervan?

In hoeverre respecteren de Marokkaanse 'notarissen', de 'udūl, de normen van het uit de Mudawwanah voortvloeiende 'notariaat'?

Waar dient de vertaler van Marokkaanse familierechtelijke documenten rekening mee te houden?

3. Methodologie en opbouw

Om deze onderzoeksvragen te kunnen behandelen, zijn we vertrokken vanuit de concrete vertaalproblemen waarmee de vertaler van juridische en familierechtelijke documenten uit het Arabisch in het Nederlands en omgekeerd geconfronteerd wordt. Met andere woorden, wij zijn vanuit de praktijk vertrokken op zoek naar een theoretisch kader en mogelijke oplossingen voor concrete vertaalproblemen (bottom-up approach), en niet vanuit een theoretisch concept naar de praktijk gekeken (top-down approach) om vertaalproblemen te bespreken. Immers, bij de compilatie en het beheer van corpus-based woordenboeken en glossaria, vormt het vertaalproces een essentieel onderdeel, temeer omdat de conceptequivalentie het ultieme doel van elke lexicograaf is. De conceptequivalentie is ondenkbaar zonder het vertaalproces, dat het meest geschikte proces blijft voor de nauwkeurige vastlegging van de *lexicale equivalentie*. Bottom-up approach blijft dus, ook in de corpuslinguïstiek, de belangrijkste strategie om de inhoud en de nauwkeurigheid-

van lexicale betekenissen vast te leggen. De door het vertaalproces vastgelegde en verder georganiseerde lexicale betekenissen van vakgebieddocumenten vormen, op hun beurt, een essentiële randvoorwaarde voor de correcte (re)productie van vertalingen van vakgebieddocumenten als de juridische.

Daarom hebben we een corpus van vijftig authentieke documenten verzameld. Het betreft een casuscorpus waarvan de documenten op basis van typologie, als illustratie van *natural language*, werden geselecteerd om alzo de terminologie-, vertaal- en algemene problematiek van deze en analoge documenten te bespreken en te behandelen.

Het onderzoek vertrekt vanuit een descriptief analytisch gedeelte waarbij eerst het juridische systeem van de brontaal werd geschetst. In het eerste hoofdstuk hebben we de islamitische rechtsgeleerdheid, die de basis van het Marokkaanse familierechtwetboek, de *Mudawwanah*, en van alle voor moslims geldende familierecht is, in functie van het onderzoek geschetst. Daarna werden de ontwikkelingen tot het ontstaan van de *Mudawwanah* binnen Marokko geschetst. De inrichting van het Marokkaanse rechtsstelsel en de ontstaansgeschiedenis van de *Mudawwanah* komen in dit hoofdstuk uitgebreid aan bod, evenals de latere wijzigingen van de *Mudawwanah*. In het tweede hoofdstuk werd ingegaan op het ‘*adl-schap* ofwel het traditioneel islamitisch ‘notariaat’. De inrichting van het ‘*adl-schap*, de opleiding van de ‘*udūl* (‘notarissen’) en hun werkwijze werden geschetst. Hierbij werd verder op de typologie van de normatieve akten en de door de overheid en geleerde autoriteiten gepubliceerde formularia, ingegaan. Het derde hoofdstuk is volledig gewijd aan de beschrijving en de analyse van het corpus. In het vierde hoofdstuk werd de vertaalproblematiek van de corpusdocumenten behandeld. Het vijfde hoofdstuk tenslotte bevat het uit het corpus gedestilleerde tweetalige glossarium.

Tijdens het onderzoek hebben we enkele fenomenen vastgesteld die we als onderzoeksvragen naar aanverwante onderwerpen beschouwen. Zes daarvan (nl. de problematiek van de lokale, d.i. de in Marokko verrichte vertalingen; de problematiek van het cultureel imperialisme; de problematiek van de invloed van de migratie- en globalisatiecontext; de problematiek van de transcriptie; de problematiek van normatieve terminologische lijsten en de problematiek van de vertaalsjablonen) hebben rechtstreeks verband met ons onderzoek. Een zevende aanbeveling betreft de problematiek van “taptolken”.